

Van klein initiatief naar breed gedragen programma voor de Gelderse energie-transitie

Op lokaal, regionaal en provinciaal niveau kan je de samenwerking op het gebied van duurzame energieopwekking, energiebesparing, scholing en innovatie krachtig vorm geven. Als uitwerking van het SER Energieakkoord naar het grondvlak was het Gelders Energieakkoord ook een krachtige keuze. Want dán zet je de Gelderse partijen rond de tafel en nodig je ze uit om het dan ook gezamenlijk in uitvoering te brengen. En mooi is dat in Gelderland de regio's (WGR) goed georganiseerd zijn. De stap naar regio en gemeente is snel gezet. En dan zitten we in de wijk, het windmolenproces of het collectieve zonnepark! Met dat idee, geef het SER Energieakkoord in provincie, regio én gemeente handen en voeten, nam de Gelderse Natuur- en Milieufederatie het initiatief, nodige netbeheerder Alliander en Klimaatverbond Nederland uit om het Gelders Energieakkoord op te zetten. Dat was eind mei 2014.

De initiatiefnemers, een groep van drie ervaren werkers¹ ging daarmee aan de slag. Uitgangspunt, onmiddellijk ook met de provincie Gelderland afgestemd, was dat de Gelderse overheid bij de ontwikkeling van dit energieakkoord géén leidende rol zou krijgen. De initiatiefnemers wilden het plan invullen met de partners in het veld, op basis van hun agenda's en analyses. Zelfs de financiering van dit proces werd geheel op eigen risico georganiseerd. De drie betrokken partijen staken hun nek uit en vroegen de gemeenten, waterschappen én omgevingsdiensten om gedurende het proces, op basis van het onderkend belang ervan, hun financiële bijdrage te leveren. De provincie werd niets gevraagd.

Eigen planning, eigen agenda, eigen geld: Door de provincie niet als leidend te positioneren en uit te gaan van de agenda van de partners ontstond een proces waarbij de belangrijkste partner zélf moesten aan geven wat ze uit het Gelders Energieakkoord wilden halen. Dat proces zélf was belangrijk, omdat ze zich gingen verbinden aan iets wat ze zelf creëerden en waar ze zélf belang bij hadden. Uiteraard was dat niet eenvoudig... Want de eerste reflex is 'nog meer papier hebben we niet nodig'... Dus was de opdracht helder: een propositie neer leggen die niet 'nog meer papier' op leverde maar echt rendement! De toets zal in het proces besloten. Andersom... als de provincie het had gefinancierd dan konden partijen passief mee doen en aanhaken om te bekijken wanneer ze zouden afhaken. Daarmee zouden ze niet veel verliezen. Nu verbonden ze zich aan iets waar ze ook rendement uit wilden halen!

Voor de zomer van 2014 kwam de eerste groep bij elkaar. Veel focus op bedrijfsleven en maatschappelijk middenveld, met een beetje overheid. De focus lag ook niet op een brede samenhangende visie of doel... want dat was makkelijk. We gingen uit van de landelijke kaders, de landelijke structuren (thema's) en daarmee hadden we naar de uitvoering/concretisering onze handen vol.

Focus op bedrijfsleven en maatschappelijk middenveld dwingt je onmiddellijk om in 'productie' te denken. 'What's in it for me' is belangrijk en tijdens de vergadering wordt ook onmiddellijk getoetst of het bedrijf of de energiecoöperatie hieraan iets bij te dragen heeft. Op het moment dat dit positief wordt beantwoord, is er directe bereidheid kennis/ervaring te delen. De overheden lijken in veel gevallen professionele vergadelaars, die vrij makkelijk uren weg zetten in overleggen. Door heel strak en productgericht te werken, voorbereid via de thema's van het SER Energieakkoord, ontstond onmiddellijk een actie-agenda.

Na de zomer kwam de hele groep nog twee keer bij elkaar voordat een uitgewerkt voorstel kon worden gepresenteerd. De samenwerking werd verbreed, in de zin dat bij de overleggen van de drie trekkers regelmatig andere partijen werden betrokken. Thijs de la Court werd algemeen secretaris en de werving van financiën begon te lopen. De keuze van de algemeen secretaris was belangrijk, omdat hier sprake was van een technisch/inhoudelijk proces (de voorgestelde inhoud van plannen moet aan sluiten bij de realiteit), een maatschappelijk proces (de energiecoöperaties, huurdersverenigingen en dergelijke partijen uit het maatschappelijk middenveld moeten zich betrokken voelen) en een bestuurlijke proces. Thijs de la Court kon op deze drie terreinen goed opereren. Tijdens twee vergaderingen gedurende de maanden vanaf de zomer tot en met

¹ Volkert Vintges, directeur GNMF, Pieter v.d. Ploeg, senior beleidsmedewerker strategie Alliander en Thijs de la Court, oud-wethouder Lochem en medewerker Klimaatverbond Nederland.

december ontstond een stevig beeld van de ambities per onderwerp, werden de thema's ook goed benoemd en werd de governance structuur uitgewerkt. Een voorzitter werd gezocht en gevonden, in de persoon van Niels Joosten (burgemeester van Doetinchem, politiek verbonden met de VVD). Daardoor kreeg het Gelders Energieakkoord ook een meer formele status, weg van de partij-politieke identiteit van de initiatiefnemers en vooral de algemeen secretaris.

De keuze voor een eigen/onafhankelijk secretariaat dat vanuit die positie overheid, bedrijfsleven én maatschappelijk middenveld kan bedienen is van groot belang gebleken. Er waren stevige 'vertrouwensvragen': De energiecoöperaties die hun 'autonomie' erkend willen zien en de afhankelijkheid van complexe en gepolitiseerde en bestuurlijke processen niet erg waarderen stelden dus hun eisen. Maar ook het bedrijfsleven, dat wég wil van de klassieke handhavende rol van de overheid in (bijvoorbeeld) de Wet Milieubeheer naar een werkelijke samenwerking om drempels voor maatregelen weg te nemen, stelde haar eisen. Afwezigheid van direct politiek/bestuurlijk leiderschap boodt ruimte om de muren tussen de partijen te slechten.

De opbouw van een bestuurlijke structuur met een stevig aspect van governance en hoge ambitie was van groot belang. Een borgingscommissie kreeg vorm en de structuur van thematafels werd vastgelegd. Daarnaast werden ook de kwantitatieve doelen, feitelijke doorrekeningen van landelijke doelen naar de Gelderse werkelijkheid, nader uitgewerkt en dienden deze om de stevige ambities te illustreren. De planning was om de totstandkoming van het Gelders Energieakkoord goed aan te doen sluiten bij de statenverkiezingen van 18 maart 2016. Al in de voorbereidingsroute van de partijen werd het Gelders Energieakkoord 'in de markt' gezet om op 17 maart door meer dan 100 partijen tijdens een feestelijke bijeenkomst in Arnhem (kantoor van Alliander) te worden ondertekend. Ed Nijpels feliciteerde de partijen met dit resultaat en alle fractievoorzitters, aan de vooravond van de verkiezingen, beloofden commitment.

De bestuurlijk/politieke timing was zeer bewust gekozen. Dit zou de doorwerking in een Gelders collegeakkoord kunnen verzekeren terwijl het ook het moment van maximale zichtbaarheid zou zijn. En zo gebeurde het ook. Het Gelders college van GS heeft vervolgens het Gelders Energieakkoord haar steun verleend (de provincie was in die zin de laatste partij die zich aan het akkoord verbond) en het in haar beleid integraal overgenomen. Waarna ook ruimte kwam om het gehele budget voor de energietransitie én de besluitvorming daarover te koppelen aan het Gelders Energieakkoord. En ze heeft haar betrokkenheid verbonden met de noodzakelijke bestuurlijke vernieuwing.

Na de verkiezingen van 18 maart 2015 werd de samenwerking rond het Gelders Energieakkoord én de provincie verder uitgewerkt. Het Energieakkoord werd ook deel van de bestuurlijke vernieuwing waarbij de provinciale overheid als partner tussen de anderen ging staan en een belangrijk deel van haar budget beschikbaar stelde (uiteraard met behoud van het budget recht). Een stuurgroep kwam tot stand, bestaande uit de drie initiatiefnemers (GNMF, Alliander, Klimaatverbond Nederland), de provincie Gelderland, de waterschappen, VNO-NCW en de VNG ondersteuningsstructuur namens de gemeenten. Gezamenlijk werden de opdrachten voor de thematafels geformuleerd waarna met de definitieve vulling van de ruim 10 thematafels werd begonnen. Er werd een tweede voorzitter gezocht vanuit de private sector (VNO-NCW), zodat er werkelijk een duo-voorzitterschap zou komen van publieke én private achtergrond. Het was inmiddels juni 2015. Ook het moment voor de eerste samenkomst van de borgingscommissie die de opdrachten en structuur formeel accordeerde.

De procesvorm voor het gezamenlijk maken van opdrachten aan de thematafels én het vinden van voorzitters en secretarissen uit het praktijkveld was een belangrijke keuze. Ze maakte het mogelijk om een gedragen programma neer te zetten en vooruitlopend op eventuele conflicten de juiste afzenders te benoemen. Zodat het proces niet vast zou lopen op één 'eigenaar' maar voldoende gedragen zou zijn. Dát er conflicten zouden komen was geheel de verwachting. Inmiddels was de opdracht ook verder uitgediept naar versnellings, verbreding én verdieping. In een enkel geval werden ook niet-ondertekenaars gevraagd voor te zitten (de woningcorporaties), uitgaande van vooral een pragmatische insteek: met elkaar naar die duurzame toekomst. Hoe we dat dan verder formaliseren, dat zien we wel. Dit uiteindelijk wel met een stevige bestuurlijke borging.

Tijdens en na de zomervakantie van juli/augustus/september 2015 werden de thematafels gevuld en opgestart. Met elkaar werd een internet-based projectsysteem gekozen en in werking gesteld en werden de tafeldeelnemers aangezocht. Een zeer intensieve en ambachtelijke opgave die er uiteindelijk in resulteerde dat bijna 300 mensen aan 17 tafels en subtafels schoven. Daarop volgden zeer intensieve discussies en ontwerpessies, waarbij een

enkele keer de voorzitters en secretarissen elkaar ontmoetten om methoden en dilemma's te delen. Het secretariaat van het Gelders Energieakkoord, inmiddels bestaande uit drie personen² (2 fte), volgde de thematafels, hielp bij agendering, vinden van voorzitters en secretarissen. Daarnaast zorgde het secretariaat voor het verzamelen en uiteindelijk redigeren van de uitvoeringsplannen die elke thematafel schreef op basis van de opdracht. De plannen werden samengebracht in een boekwerk en 18 november 2015 aan de borgingscommissie. In de bestuurlijke oplegger werden enkele van de dilemma's in dit eerste concept uitvoeringsplan aan de bestuurders voorgelegd, waaronder de discussie over prioriteit op subsidies óf op het bouwen van functionele businesscases (focus op verduurzaming van de bestaande bouw). De borgingscommissie koos voor de meest structurele aanpak en toonde stevige ambitie, aansluitend op landelijke discussies.

Een degelijk uitvoeringsplan dat geschreven is door alle betrokken partijen in een goed vormgegeven proces bleek een belangrijke basis te zijn voor het Gelders Energieakkoord. Dit plan vervangt grotendeels de plannen van partners, zoals die van de provincie. Dat betekende ook dat de provincie haar beleid ahw 'opschorte', in afwachting van hetgeen het GEA zou produceren. Dit vroeg ook een goede afstemming met de 'staten', waar ook het GEA secretariaat intensief mee heeft gesproken. De bestuurlijke vernieuwing treft immers ook de rol van statenleden.

Het concept uitvoeringsplan kreeg veel steun. Toch bleek het nog teveel een product van 17 afzonderlijke thematafels en haar subtafels te zijn, terwijl ook het financieel perspectief nog onvoldoende handen en voeten kon laten zien. Zo werd de keuze gesteund om t.a.v. verduurzaming van de gebouwde omgeving de subsidies af te bouwen en te werken met energie-dienstenbedrijven en deze renovatie (zeer groot volume) ook klaar te zetten voor institutionele beleggers. Maar het bouwen van dergelijke modellen staat nog in de kinderschoenen en feitelijk constateerden de partijen dat we mooie 'start-ups' kennen, maar nog weinig initiatieven die rijp zijn voor de markt, of omgekeerd... dat de markt gedeeltelijk ook nog niet rijp is voor die initiatieven. Dit onderhandelingsproces moest versneld uitgevoerd worden. Het secretariaat kreeg het mandaat om meer sturend op te gaan treden, uiteraard met behoud van de rol van de thematafels. Er werd versneld extra capaciteit vrijgemaakt om businesscases goed te analyseren en eventueel te ondersteunen om vanuit die analyse met concrete voorstellen te komen in een tweede en definitieve versie van het uitvoeringsplan. Dat uitvoeringsplan verscheen maart 2016 en wordt begin maart in de derde bijeenkomst van de borgingscommissie besproken.

Het onderhandellingsproces met ruim 300 deelnemers van ongeveer 160 verschillende inhoudelijke en bestuurlijke partijen, van procesindustrie tot lokale energiecoöperatie was intensief. Een proces dat met financiële steun van de provincie Gelderland werd gefaciliteerd en waarbij de provincie er zelf wel voor zorgde aan vrijwel alle thematafels haar ambtenaren een positie te geven. De uitwisseling met Provinciale Staten kreeg aandacht omdat uiteindelijk de provincie Gelderland met een stevig 'eigen' budget één van de belangrijke investerende partners zal zijn. Ook gedeputeerde staten én het management van de provincie werd nauw betrokken. Gezamenlijk stelden we de principes op waarlangs businesscases vorm zouden krijgen en konden we voort bouwen om hetgeen in de eerste versie van het uitvoeringsplan was neergezet. Afspraken werden gemaakt over een nul-meting (zowel in cijfers als beleid), over een goed interactief energie model (Energie Transitie Model), over regionale samenwerking en over een aantal centrale keuzen. Bijvoorbeeld het versterken van het maatschappelijk middenveld en het koppelen van energiebesparing in de gebouwde omgeving aan de gas-transitie.

17 maart organiseert het Gelders Energieakkoord, exact één jaar na de ondertekening, haar eerste jaarcongres. Het definitieve uitvoeringsplan ligt er dan, vertaald naar een breder publiek in een krant. Het congres vindt plaats in Duiven, het nieuwe kantoor van Alliander, één van de belangrijke partners in het Gelders Energieakkoord. Thomas Rau geeft de 'key-note', oa omdat één van de belangrijke keuzen in het uitvoeringsplan de ondersteuning van energiedienstenbedrijven als motor van de energietransitie is. Daarbij gaat hij in op een element dat de kern vormen van het Gelders Energieakkoord, namelijk dat het leeuwendeel van de investeringen komen uit besparingen op de energiekosten Een onderwerp waar Thomas Rau jaren voor pleit. De eerste nulmeting wordt gepresenteerd, goed gekoppeld aan de landelijke monitoring, maar specifiek bewerkt voor de Gelderse behoefte. Thomas Rau doet de 'key-note'. Voorwaarde daarvoor is dat nieuwe verdienmodellen (energiediensten bedrijven bv) worden ontwikkeld en ingezet. De thematafels presenteren zich in een brede markt en er verschijnt een Gelderse Energiekrant in een oplage van 7000 exemplaren. Deze krant wordt ook gericht verspreid naar alle gemeenteraden, algemeen besturen van waterschappen en omgevingsdiensten terwijl ze ook bij de achterbannen

2 Thijs de la Court als algemeen secretaris, Marie-José Ruiken (gedetacheerd vanuit de provincie) en Maarten Visschers (vanuit de GNMF)

van deelnemende partijen breed uitgezet wordt. Nieuwe ondertekenaars melden zich. Het Gelders Energieakkoord wordt gesteund door bijna 140 partijen. De vernieuwde website verschijnt, met een professionele uitstraling.

De keuze om dit jaarcongres en deze jaarkrant neer te zetten, jaarlijks met een monitor te komen en jaarlijks het uitvoeringsplan te vernieuwen, geeft aan dat we te maken hebben met een serieus en breed gedragen proces. De keuze voor stevige analyses van de 'motoren' in het motorblok van de energietransitie en daarmee voor een sterk inhoudelijk gedragen route zet ahw de 'kiel' onder het uitvoeringsplan. Er is een koers, niet een mand vol mooie plannen. Tenslotte... er is ook gekozen om dwars door een aantal conflicten heen te gaan en waar dat niet lukte met elkaar het inhoudelijk debat op te pakken. Dat gebeurde oa over de subsidies (stimulerend, maar marktversturend), over innovatie (pakken we écht ontwikkelingen van de toekomst of benoemen we iets innovatie om op de agenda te komen?). Het gebeurde ook over thema's als LNG in het transport (heeft LNG echt een rendement t.a.v. diesel als het om broeikasgassen gaat... die discussie zou wel eens heel lastig kunnen zijn) en biobased economy (zoals over de concurrentie voedsel/energie en de voetafdruk van de biobased economy, cascadering en de rendementen van biobased als je de hele keten van 'cradle-to-grave' erbij betreft). Koers uitzetten en houden betekent ook keuzen maken en daarbij het debat en eventueel conflict niet ontwijken maar productief omzetten in kwalitatief sterke uitwisseling en uiteindelijk bestuurlijke keuzes die de borgingscommissie voorgelegd worden.

Direct ná het jaarcongres gaan we aan het werk met het realiseren van het uitvoeringsplan. Ook dát is een stevige uitdaging. Voor ongeveer 70 miljoen Euro aan plannen en de opbouw van een duurzaamheidsfonds van 700 miljoen Euro vraagt alle aandacht. Het is een uitdaging om het proces samen met de provincie in goede banen te leiden. De neiging van de ambtelijke wereld is om de concretisering van het uitvoeringsplan, zeker waar de provincie financieel aan de lat staat, weer naar de provinciale organisatie te trekken. Dáár waken we gezamenlijk voor. Het is niet een keuze van een individuele ambtenaar of een ambtelijke beleidsgroep om een bepaalde focus of project neer te zetten. Ze zijn allemaal deel van een gezamenlijk ontwerpproces waarbij ieder rendement heeft gehaald, maar ook onderdelen heeft moeten los laten. Er zijn concepten en visies in gezamenlijkheid ontwikkeld die ook in, bijvoorbeeld, de onderlegger voor het voorstel vanuit gedeputeerde staten, breed moet worden gedeeld.

De provincie Gelderland, met een stevige historie op het gebied van energie- en klimaatbeleid is nu partner en niet dé regisseur. Daarvoor hebben we het secretariaat, de thematafels (die deels ook uitvoeringstafels worden). Gedeputeerde staten en haar ambtelijke organisatie zullen met respect voor het proces moeten opereren. Geen gemakkelijke opgave na vele jaren van relatieve autonomie waarbij een beleidsambtenaar zélf de lijnen kan uitzetten. Nu moeten ook projecten worden gefaciliteerd die soms niet in lijn liggen met prioriteiten uit het verleden. Muren zijn geslecht maar worden even snel weer opgebouwd. Door goede samenwerking en openheid wordt voorkomen dat we weer terug vallen in oude rollen.

De concretisering van het uitvoeringsplan is een stevige uitdaging. Terwijl onze modelbouwers (Quintel) becijferen dat we inderdaad de versnelling krijgen die we beogen moeten we de projecten en programma's nu wel concreet op de rails krijgen. De ambtelijke route bij de provincie vraagt veel van medewerkers, want 'binnen de lijntjes' kleurend gaat het niet lukken. De hele financieringsstructuur van de provincie richt zich op een centrale aanbestedende of opdrachtverlenende rol van de provincie. Maar dat ligt nu anders: het publiek geld moet stromen naar concrete partners, consortia en programma's. Vaak lastig in aanbestedingssystematiek te vangen. Tegelijk veranderen we de structuur van onze 'thematafels'. Met elkaar concepten bedenken is nog aardig vrijblijvend, maar nu gaan we naar de uitvoering. Er komen dus 'werkplaatsen' met een concreet programma en verantwoordelijkheid voor de uitvoering. Er komen 'programma's' die de samenhang tussen de verschillende thema's goed vormgeven. Spannend is dat betrokken partijen ook structuren moeten bouwen (een Gelderse cooperatie, een BV of andere juridische vorm) waarin ze gezamenlijk de uitrol van activiteiten gaan realiseren. Het is ook spannend hoe de 'regie' vorm krijgt. We willen 'collectieve' verantwoordelijkheid omdat anders het reeds verdeelde en matig verbonden werkveld versplinterd blijft en we dus geen massa en snelheid kunnen maken. Maar er zijn ook stemmen voor de 'eigen' verantwoordelijkheid, bijvoorbeeld van iedere gemeente en elke woningcorporatie. Beiden is belangrijk en we zitten in een fase waarbij we evenwicht zoeken tussen beide aspecten.

We krijgen steeds vaker vergelijkbare initiatieven van regio's en provincies langs. Wát is nu de essentie dat we hier in Gelderland een redelijke kans maken dat dit proces lukt? Dus welke voorwaarden zijn hier aanwezig. Ten eerste een actief en eigenwijs maatschappelijk veld met voldoende capaciteit om een éigen route te lopen. Dus

langjarige ervaring én kennis gebundeld bij partijen die goed samenwerken buiten de provincie. Ten tweede een gedeputeerde die, met zijn collega's, overtuigd is van het belang van kanteling van rollen en in staat lijkt te zijn dat ook door te voeren. Ten derde zijn er binnen de ambtelijke organisatie voldoende ambtenaren, ook in de top, overtuigd van dit belang van veranderende rollen en innovatie, ook in de wijze van samenwerking. We beseffen ons dat als niet aan deze voorwaarden wordt voldaan het vele malen moeilijker is om ons programma uit te voeren en de energie bij het maatschappelijk middenveld en bedrijfsleven te koppelen aan ambities en instrumenten van overheden.

De samenwerking én de kanteling van rollen, op basis van een stevig gezamenlijk proces met een diepe inhoudelijke kiel en heldere koers is van cruciaal belang. Daarom zal dit akkoord door groeien naar hét uitvoeringsplatform van de Gelderse Energietransitie.

April 2016, Thijs de la Court

Algemeen secretaris Gelders Energieakkoord

www.geldersenergieakkoord.nl

info@geldersenergieakkoord.nl